

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARGA XOS SALBIY XUSUSIYATLARINI BARTARAF ETISH YO'LLARI

Berdiyeva M.M.

RhD, maktabgacha ta'lim kafedrası mudiri, Termiz davlat universitetining Pedagogika instituti

Komil inson deganda biz ma'naviy, ruhiy, jismoniy sog'lom har tomonlama boshqalarga ibrat bo'ladigan bilimli, ma'rifatli kishilarni tushunamiz. Komil insonni tarbiyalash eng avvalo oiladan boshlanadi.

Buyuk mutafakkir Yusuf Xos Xojib "Hg'il-qizlarning fe'l-xulqi yaxshi yoki yomon bo'lsa uning sababchisi ota va onadir", deb ta'kidlagan.

Demak, bola ota-onasidan o'zini qanday tutishni va hayotiy axloq me'yorlarini o'zlashtirar ekan, ko'p narsalarni ulardan o'rganadi, yaqin kishilar bilan bo'lgan munosabatda va oiladan tashqari o'zini shunga muvofiq tarzda tutishga harakat qiladi.

Bola qalbida insoniylik xususiyatlari, ma'naviy axloqiy me'yorlarning shakllanishiga ota-ona va oila muhitining ta'siri katta.

Oilaviy munosabatlardagi noxushlik yoki oilada bolalar tarbiyasiga muntazam yondashuvning yo'qligi tarbiyaviy munosabatlarda bolalarning yosh va individual psixologik hamda jismoniy xususiyatlarini hisobga olmaslik, tarbiya usullarini noto'g'ri qo'llanilishi bola hulqida salbiy illatlarni asta-sekin shakllanishiga olib kelishi mumkin.

Garchi kichik yoshdagi bolalarda xarakter hali to'liq tarkib topmagan bo'lsada, unda kutilayotgan bo'lajak xarakterning asoslari, det atalishi mumkin bo'lgan psixik sifatlar mavjuddir. Ana shu asoslardan barqaror fazilatlar asta-sekin hosil bo'la boradi.

Bu davrda bola xarakterida shakllanayotgan salbiy xislatlardan o'jarlik, injiqlik, qo'pollik, yolg'onchilik, manmanlik, hudbinlik va h.k. yaqqol ko'rinadi.

Salbiy hislatlar bola psixikasiga, ruhiy olamiga, sog'ligiga salbiy ta'sir ko'rsatib, jismoniy rivojlanishiga zarar yetkazadi. Bularning har biri o'ziga xos shakllanish xususiyatlariga egadir.

O'jarlik-xarakter va irodaning zaifligidir. O'jar bola maslahatni ham buyruqni ham qabu qilmaydi, faqat hamma narsani o'z bilganicha qiladi.

O'jar o'quvchining qiliqlaridan yagona sababi bu: "Men bunday hohlamayman", "Men unday hohlamayman". Qat'iylik, sabr-toqatlilik, chidamlilik va boshqa irodaviy fazilatlar ish faoliyatida mustahkamlanib, qiyinchiliklarni yengishda aqliy va jismoniy kuchni talab qilib insonni chiniqtiradi.

O'jarlik-qat'iylik va biror maqsadga qaratilganlikni rivojlanishiga to'sqinlik qilib, insonni faoliyatdan chalg'itadi. Bolani ko'proq erkalash, unga nisbatan qo'yiladigan talablarni pasaytirish boshqalarga esa ortiqcha talabchanlik kattalar tomonidan o'jarlikni shakllanishiga zamin hozirlaydi.

O'jarlikning shakllariga xos muhim salbiy hislatlaridan biri shaxsiyatparastlikdir. Gegel ta'kidlaganidek: "O'jarlik xarakterning o'ziga xos shakli bo'lib, lekin uning mazmunini to'la aks ettirmaydi".

O'jarlik-har doim irodaviy sustlikning salbiy ta'siridir. O'jarlikni shakli qisman odamni temperamentina bog'liq. Temperament shaxsning psixik xususiyatlaridan biridir. Har bir temperamentning o'ziga xos ijobiy va salbiy tomonlari bor. Garchi temperament shaxsning tug'ma sifati bo'lsa ham, uni salbiy tomonlarini yo'qotish mumkin.

Bizning kuzatishlarimiz shuni ko'rsatadiki o'jarlik har bir temperament tipiga turlicha ko'rinishi mumkin. Masalan: xolerikda o'jarlik odatda agressiv hujumkorlik xarakteriga ega bo'lib, nizo-janjalga bahona izlaydi. Melanxolikni o'jarligi ko'pincha himoya qiladigan, qo'riqlaydigan, mudofaa xarakteriga egadir.

Bu ikkita tip o'jarlikni yengil vujudga keltiradi. Xolerik tipi tutriqsizlik, betayinligi, melanxolik-asab tizimining bo'shligi, zaifligi bilan belgilanadi. Asosan o'jarlik turi bolalar o'jarligini keltirib chiquvchi ijtimoiy-pedagogik asoslar bilan belgilanadi.

Bolani o'jarligi asosan sog'lom ijtimoiy-muhit bo'magan tarbiyaning muhim prinsiplari buzilgan oialalarda shakllanadi. Rus pedagogi Makarenko ta'kidlaganidek, insonga mumkin qadar ko'proq hurmat va talabchanlik kerak.

O'jarlik shakllangan bola katta bo'lganda ham o'zining noto'g'ri fikrini ma'qullatishga urinadi. U xuddi qaysar otga o'xshab, bema'ni o'jarligi bilan odamlarning me'dasiga tegadi. "Imkoni boricha bolaga yaxshi ta'lim-tarbiya berishga intilish lozim, -deydi Koshifiy, -toki u ijobiy xususiyatlarini o'zlashtirsin va yaramas xatti-harakatlardan o'zini muhofoaza qilsin".

O'jarlik ko'pincha oiladagi yomon munosabatlar ta'sirida vujudga keladiya'ni bolani xafa qilishsa, erkalatsa, yoki qarovsiz tashlab ketishsa, oila haqiqiy jamoa bo'lmasa. Oila jamoasining hamjihatligi,

Hozirgi taraqqiyot bosqichida jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlarini tashkil qilishning istiqbollari: muammo va yechimlar. Xalqaro miqiyosidagi ilmiy amaliy-anjuman. 2022 yil 28-29 aprel

do'stlik va o'zaro yordam sharoiti-oilada bolani to'g'ri tarbiyalashda, jumladan, uni intizomligini tarbiyalashda va o'jarlikni oldini olishda zurrudir.

Bolalar xarakteridagi nuqsonlarni ya'ni o'jarlikni yo'qotishda kattalar ularni irodasini mustahkamlashga yordam berishlari kerak. Xulosa qilib shuni aytishimiz mumkinmi, kichik maktab yoshdagi o'quvchilarda bunday xarakterning salbiy xislatlarini oldini olishimiz shart, chunki xuddi boshlang'ich sinflarda psixik sifatlar yuzaga kelib, ularning asosida o'smir va yoshlik davriga xos xarakterlar tarkib topadi.

Adabiyotlar

1. Бердиева, Ханифа Мейлиевна Изучение научных основ механизации и автоматизации управления сельским хозяйством в курсе физики средней школы (на материале сельских школ Узбекистана). <https://nauka-pedagogika.com/pedagogika-13-00-02/dissertaciya-izuchenie-nauchnyh-osnov-mehanizatsii-i-avtomatizatsii-upravleniya-selskim-hozyaystvom-v-kurse-fiziki-sredney-shkoly-na-m>
2. Бердиева Х.М., Шаманов М.Х., Абдурахмонова Р.Х., Гулбоева Б.Н. Технология и методика обучения учащихся общеобразовательных школ // Студенческий вестник: электрон. научн. журн. 2018. № 29(49). URL: <https://internauka.org/journal/stud/herald/49> (дата обращения: 10.03.2022).
3. Бердиева Х.М. Развитие профессиональных коммуникативных навыков педагогов в сфере образования. <https://s.siteapi.org/d955411c180ee78/docs/khhp4bee6u8g8goowcsg0gcg8os0kw>
4. Berdiyeva Muhabbat Meyliyevna Pedagogical support and development of the intellectual opportunities of children in preschool education <http://www.idpublications.org/wp-content/uploads/2019/12/abstract-pedagogical-support-and-development-of-the-intellectual-opportunities-of-children.pdf>
5. Meyliyevna Berdiyeva Muhabbat. The quality of preschool education at the present stage. ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal. Year : 2021, Volume : 11, Issue : 10. [10.5958/2249-7137.2021.02402.2](https://www.indianjournals.com/ijor.aspx?target=ijor:aca&volume=11&issue=10&article=351#aff001)
<https://www.indianjournals.com/ijor.aspx?target=ijor:aca&volume=11&issue=10&article=351#aff001>
6. Meyliyevna Berdiyeva Muhabbat Tasks for preschool educators. [10.5958/2249-877X.2021.00078.3.](https://www.indianjournals.com/ijor.aspx?target=ijor:sajmmr&volume=11&issue=10&article=023)
<https://www.indianjournals.com/ijor.aspx?target=ijor:sajmmr&volume=11&issue=10&article=023>
7. Berdiyeva M.M. Formation of intellectual culture of a preschooler. <https://scientific-conference.com/images/PDF/2019/55/International-scientific-review-LIV-ISBN.pdf>
8. Бердиева Ханифа Мейлиевна. Мактаб ўқувчиларини касб-хунарга ўргатиш йўллари. <https://sciencecentrum.pl/wp-content/uploads/2020/05/POLISH%20SCIENCE%20JOURNAL%20E2%84%9626%20282%29%20%28web%29%20%283%29.pdf>
9. Бердиева Ханифа Мейлиевна. Таълим тизимини модернизациялашдаги муаммолар ва уларни бартараф этиш усуллари. <https://sciencecentrum.pl/wp-content/uploads/2020/05/POLISH%20SCIENCE%20JOURNAL%20E2%84%9626%20282%29%20%28web%29%20%283%29.pdf>
10. Бердиева Мухаббат Мейлиевна. Педагогик кўллаб-қувватлаш асосида илк ёшдаги болаларни интеллектуал ривожлантириш. “Профессионал таълим тизимида ислохотлар: малака ошириш таълим турида инновацион ғоялар” мавзусидаги Халқаро илмий-амалий конференция. <https://staff.tiame.uz/storage/users/546/articles/iMJfaUDoPQYZqSxUhG7olj9aZ9XSLff9CSErkMxL.pdf>
11. Usmanova Saodat Erkinovna. (2021). Formation of spiritual and moral qualities of preschoolers on the basis of public education. Middle European Scientific Bulletin, 11. <https://doi.org/10.47494/mesb.2021.11.421>
12. Усманова Саодат Эркиновна Возможности Использования Мультимедийных Компьютерных Программ В Развитии Детей Дошкольного Возраста. <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=46438589>
13. Jumayeva malika aliyevna, & buriyev jamshid jumanazarovich. (2021). The role of activity in the upbringing and development of the child . International Journal of Philosophical Studies and Social Sciences, 1(2), 126–129. Retrieved from <https://ijpsss.iscience.uz/index.php/ijpsss/article/view/40>

Hozirgi taraqqiyot bosqichida jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlarini tashkil qilishning istiqbollari: muammo va yechimlar. Xalqaro miqyosidagi ilmiy amaliy-anjuman. 2022 yil 28-29 aprel

14. Jumayeva Malika Aliyevna. (2021). Independent musical activity in preschool organizations. *Journal of Ethics and Diversity in International Communication*, 1(1), 9–10. Retrieved from <https://openaccessjournals.eu/index.php/jedic/article/view/16>

15. Aliyevna, J. M. (2021). The Social Activity of the Educator with the Family. *European Journal of Life Safety and Stability* (2660-9630), 12, 401-403. Retrieved from <http://ejlss.indexedresearch.org/index.php/ejlss/article/view/338>

16. Lola Utasheva Shoturaevna. (2021). Social and pedagogical activities in preschool educational institutions. *JournalNX - A Multidisciplinary Peer Reviewed Journal*, 6(11), 412–415. Retrieved from <https://repo.journalnx.com/index.php/nx/article/view/193>

17. Shoturayevna, U. L. (2021). Development of Creative Competence of Educators in Preschool Educational Institutions. *European Journal of Life Safety and Stability* (2660-9630), 12, 395-397. Retrieved from <http://ejlss.indexedresearch.org/index.php/ejlss/article/view/336>

18. Radjabova G.M. The educational value of oral folk art for preschoolers // *European research № 1(75) / Сб. ст. по мат. «European Research: Innovation in Science, Education and Technology/Европейские научные исследования: инновации в науке, образовании и технологиях»: LXXV межд. науч.-практ. конф. (Лондон. 16 марта, 2022). С.*

19. Berdieva M.M. Increasing the research activity of a pupil of a preschool organization // *European research № 1(75) / Сб. ст. по мат. «European Research: Innovation in Science, Education and Technology/Европейские научные исследования: инновации в науке, образовании и технологиях»: LXXV межд. науч.-практ. конф. (Лондон. 16 марта, 2022). С.*

20. Berdieva Kh.M. Functions of the organization of advanced training of teachers in the field of education // *European research № 1(75) / Сб. ст. по мат. «European Research: Innovation in Science, Education and Technology/Европейские научные исследования: инновации в науке, образовании и технологиях»: LXXV межд. науч.-практ. конф. (Лондон. 16 марта, 2022). С.*

21. Utasheva L.Sh. Introducing preschoolers to the world of fiction // *European research № 1(75) / Сб. ст. по мат. «European Research: Innovation in Science, Education and Technology/Европейские научные исследования: инновации в науке, образовании и технологиях»: LXXV межд. науч.-практ. конф. (Лондон. 16 марта, 2022). С. {см. сборник}.*

22. Usmonova S.E. Plot construction as a means of developing the creative abilities of children // *European research № 1(75) / Сб. ст. по мат. «European Research: Innovation in Science, Education and Technology/Европейские научные исследования: инновации в науке, образовании и технологиях»: LXXV межд. науч.-практ. конф. (Лондон. 16 марта, 2022). С.*

23. Muhammadiyeva F.T. Technology familiarization of preschoolers with various materials through cognitive research activities // *European research № 1(75) / Сб. ст. по мат. «European Research: Innovation in Science, Education and Technology/Европейские научные исследования: инновации в науке, образовании и технологиях»: LXXV межд. науч.-практ. конф. (Лондон. 16 марта, 2022). С.*

24. Mamatuminova M.G. Features of the use of animation in the development of creative abilities of preschoolers // *European research № 1(75) / Сб. ст. по мат. «European Research: Innovation in Science, Education and Technology/Европейские научные исследования: инновации в науке, образовании и технологиях»: LXXV межд. науч.-практ. конф. (Лондон. 16 марта, 2022). С.*